

A rendszerparadigma

GYÓRFFY DÓRA

KORNAI JÁNOS ÉLETMŰVE
KURZUS

2018. DECEMBER 3.

Az előadás szerkezete

- Mit jelent a rendszerparadigma?
- Szocializmus vs kapitalizmus
- A nyugati civilizáció fejlődésének fő iránya
- Demokrácia, autokrácia, diktatúra
- A rendszerszemlélet kritikái

Mi a rendszerparadigma?

- Paradigma (Kuhn, Popper):
 1. Azonos, hasonló rejtvények megoldásán dolgoznak
 2. Azonos, hasonló fogalmakat használnak
 3. Hasonló módszerekkel dolgoznak
- Előzmények: Marx, Hayek, Mises, Polányi, Schumpeter, Eucken – „a kapitalizmus dühödt ellenfele és a szocializmus prófétája ... a kapitalizmus lelkes hívei és a szocializmus haragos ellenségei” (Kornai 1999: 587-588)

A rendszerparadigma

- Rendszer egésze illetve a rész-egész viszony érdekli
- Interdiszciplináris
- Hosszú-távú folyamatok intézményi keretei foglalkoztatják
- Történetileg beágyazott
- Az egyéni preferenciák rendszer specifikusak
- Nagy változások és átalakulások izgatják
- Tudatában van a rendszerek visszásságainak
- Módszere az összehasonlítás térben és időben

A rendszer fő elemei

- A rendszer elsődleges jellemzői:
 1. Politikai rendszer és domináns ideológia: piacbarát vagy nem?
 2. Tulajdonviszonyok: állami vagy magántulajdon dominanciája
 3. Koordinációs mechanizmus: bürokratikus vagy piaci
-
- A rendszer szereplőinek érdekeltsége, viselkedés és a gazdasági jelenségek a következmények (= másodlagos jellemzők)

Szocializmus vs kapitalizmus

Szocialista rendszer:

Kapitalista rendszer

A rendszerváltás értékelése

- Kornai János (2005): Közép-Európa nagy átalakulása – siker és csalódás. *Közgazdasági Szemle*, 52(12): 907-936.
- A gazdasági átalakulás fő iránya: „a kapitalista gazdasági rend elterjedése, hatásának elmélyülése” (909), „a létező (az eddig létezett) szocializmus elvesztette a versenyt a létező (az eddig létezett) kapitalizmussal szemben” (911).
- A politikai változások fő iránya: „az évszázadok során egyre mind több ország válik demokráciává” (913).
- A rendszerváltás értékelése: világtörténelmi kontextusban páratlan siker – a mindennapi élet szempontjából csalódás.

Csalódás a rendszerváltásban - okok

- Szubjektív okok
 1. Hamis illúziók, túlzó várakozások
 2. Változó referenciapontok (Nyugattal való összehasonlítás)
 3. Megszépített múlt
 4. Hibás okozati elemzés
- Objektív okok:
 1. Közepes fejlettség csapdája
 2. Átmenet nehézségei
 3. Kapitalizmus rendszerszintű tulajdonságai
 4. Demokrácia rendszerszintű tulajdonságai
 5. Hibás politikai döntések

Még egyszer a rendszerparadigmáról (2016)

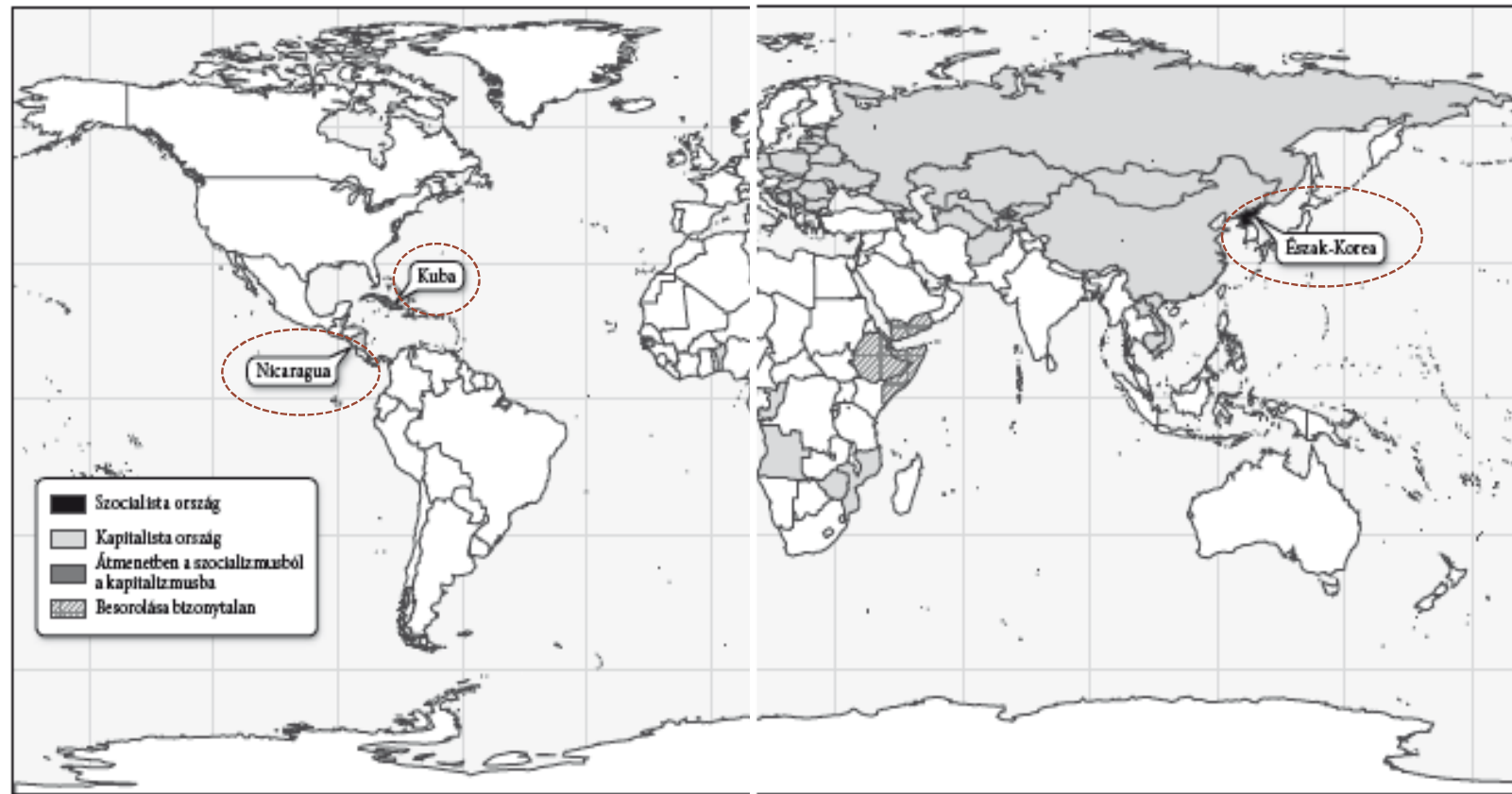

„Első Rendszerparadigma című tanulmányom, amely 1999-ben jelent meg, éppen csak érintette a politika és a gazdaság viszonyát. Az azóta eltelt több mint másfél évtized sok mindenre megtanított, többek között arra, milyen óriási a politikai struktúrák és politikai eszmék hatása, mennyire fontos mélyreható, részletes tanulmányozásuk a történelem menetének, a társadalom átalakulásainak megértéséhez. ... Már csak ezért is meg kellett írnom a jelen második paradigmatanulmányt” (Kornai 2016: 1088-89).

Kapitalizmus a poszt-szocialista országokban (2015)

Világtérkép, 2013–2015. A poszt-szocialista régió országainak besorolása a „kapitalista versus szocialista rendszer” tipológia szerint

Demokrácia, autokrácia, diktatúra

Elsődleges jellemzők

Sorszám	Demokrácia	Autokrácia	Diktatúra
<i>Elsődleges jellemzők</i>			
1.	A kormány békés, civilizált procedúrával leváltható	A kormány békés, civilizált procedúrával nem váltható le	A kormány békés, civilizált procedúrával nem váltható le
2.	Szilárdak azok az intézmények, amelyek együttesen garantálják a leválthatóságot	Csak formálisan léteznek, vagy gyengék azok az intézmények, amelyek együttesen garantálnák a leválthatóságot	Nem léteznek azok az intézmények, amelyek lehetővé tennék/garantálnák a leválthatóságot
3.	Van legális parlamenti ellenzék; a választásokon több párt indul	Van legális parlamenti ellenzék; a választásokon több párt indul	Nincs legális parlamenti ellenzék; a választásokon egy párt indul
4.	Nincs terror (tömeges kényszermunkatáborok és kivégzések)	Nincs terror (tömeges kényszermunkatáborok és kivégzések), de szórványosan felhasználnak különböző eszközöket a politikai ellenfelekkel szemben (hamis indokolással börtönbüntetés, esetleg politikai gyilkosság)	Terror van (tömeges kényszermunkatáborok és kivégzések)

Demokrácia, autokrácia, diktatúra

Másodlagos jellemzők

Másodlagos jellemzők

5.	A parlamenti ellenzékkel szemben nem alkalmaznak represszív eszközöket	A parlamenti ellenzékkel szemben alkalmaznak represszív eszközöket	Nincs parlamenti ellenzék
6.	Aktívak és függetlenek a „fékek és ellensúlyok” intézményei	Gyengék és nem függetlenek a „fékek és ellensúlyok” szerepére hivatott intézmények	Nem működnek olyan intézmények, amelyeket a „fékek és ellensúlyok” szerepére hoztak volna létre
7.	Aránylag kevés az uralkodó politikai csoport által kinevezett tisztségviselő	Szinte minden fontos tisztségre az uralkodó csoport a saját embereit nevezi ki	Minden fontos tisztségre az uralkodó csoport a saját embereit nevezi ki
8.	A kormányral szembeni civil ellenállásnak nincs törvényi korlátja, a civil szféra erős	A kormányral szembeni civil ellenállásnak nincs törvényi korlátja, de a civil szféra gyenge	A kormányral szembeni civil ellenállást a törvény tiltja
9.	Sokféle formában és releváns mértékben részt vesznek az érintettek és azok szervezetei a döntések előkészítésében (érdemleges participáció)	A participáció jogi keretei léteznek, de gyakorlatilag nem érvényesülnek	A participációt még formálisan sem írják elő
10.	A sajtószabadságot a törvény garantálja, és valóban érvényesül	A sajtószabadságot jogi és gazdasági eszközökkel korlátozzák	Nincs sajtószabadság

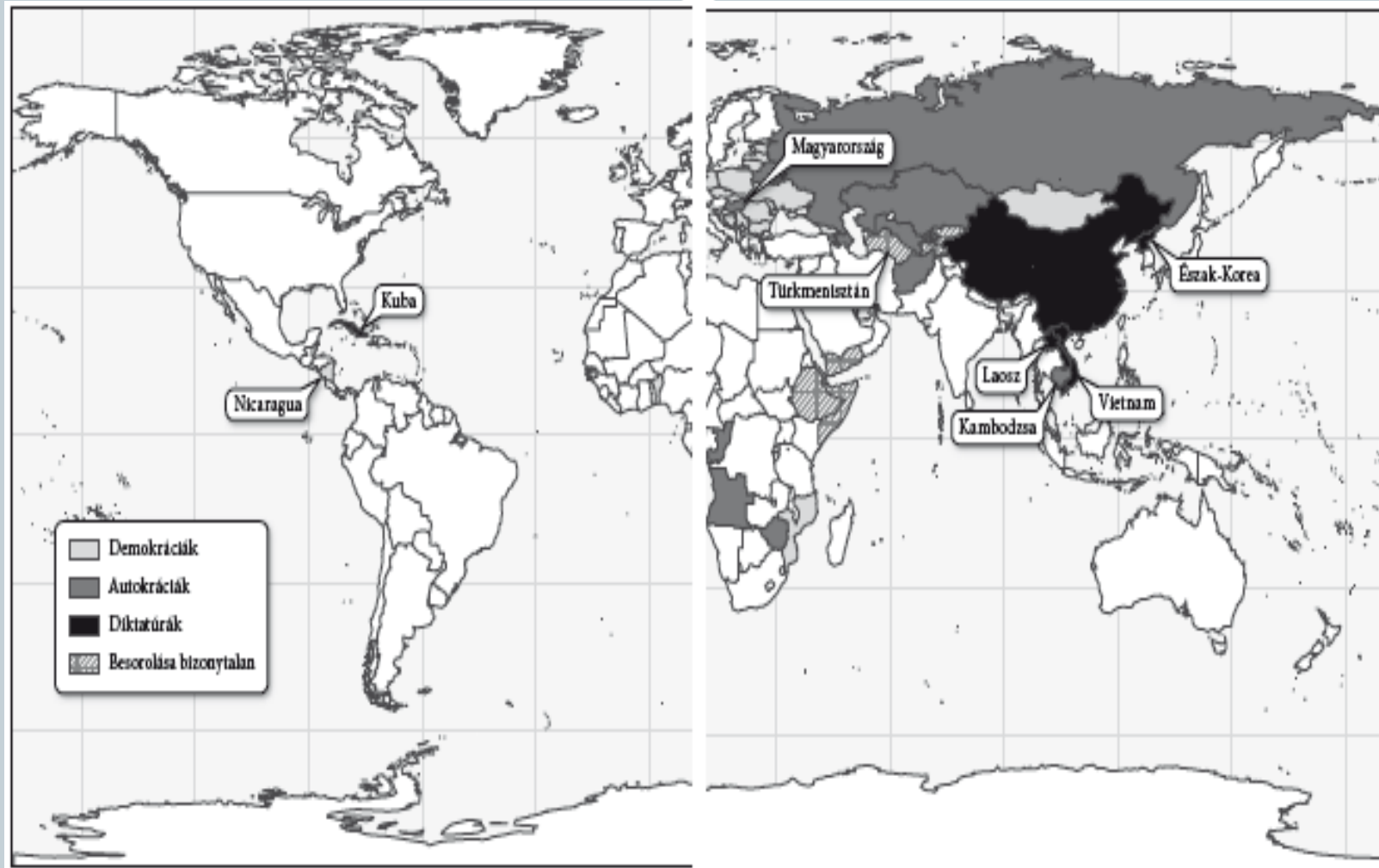
A két tipológia viszonya

Kormányzati forma	Nagy rendszer	
	Kapitalista	Szocialista
Demokrácia	Működhet	Nem működhet
Autokrácia	Működhet	Működhet
Diktatúra	Működhet	Működhet

- „A kapitalizmus működhet demokrácia nélkül, az állítás azonban nem fordítható meg” (Kornai 2016: 185)
- „A kapitalizmus szükséges, de nem elégséges feltétele a demokráciának” (186)

A posztszocialista országok besorolása (2015)

A demokratizálás harmadik hullámának elapadása

	A régió népességének	A régió területének
	százalékában	
Demokrácia	10,3	11,3
Autokrácia	14,8	56,7
Diktatúra	68,4	26,1

A rendszerszemlélet kritikái

(B. Chavence és Kornai alapján – 2018. nov. 29. előadás)

- A pénz szerepének negligálása → többlet lehetséges oka, üzleti ciklusok / válságok magyarázata
- A kapitalizmus és szocializmus nemzeti változatai
- Vegyes rendszerek jelentősége, koherencia hiánya
- Rendszerek párhuzamos evolúciója
- Kína rejtélye
- Nacionalizmus jelentősége
- Politikai vezetők szerepe – egyéni szabadság kérdése

A további kutatások terepei

Köszönöm a figyelmet!